

Riksmästerskapet

som slutade med en berg-/balkansångare

TEXT OCH FOTON: ANNIKA RASTÉN

Berg- eller balkansångare, *Phylloscopus bonelli/orientalis*, Mumsarby 8 september 2018

Lördagen den 8 september var det dags för årets upplaga av Riksmästerskapet i tomtskådning. Det är en kul tävling, där äran och de egna upplevelserna är enda priset, och jag brukar vara med mest för att jag tycker det är ett bra tillfälle att se vad ens egen tomt kan ge under en hel dag. För några år sen sträckte en större strandpipare förbi i gryningen och förra året kom två kustlabbar över tomten under pågående mästerskap, så i år hade jag känslan att vad som helst kan hända under Riksmästerskapet i tomtskådning.

Halv fem på morgonen gick jag upp och

en kvart senare slog jag mig ner på en stol i trädgården, här på landet utanför Dannemora. Det var stilla och riktigt ljummet, så de tjocka vinterkläderna jag bylsat på mig kändes snart överflödiga. Strax efter fem började en sparvuggla ropa med sitt höstläte, så det blev en riktigt fin start på dagen. När det ljusnade såg jag att det var mulet, så jag anade att det inte skulle bli någon vidare fart på rovfåglar eller sträckande gäss och tättingar, men väderläget var lite samma som förra året när labbarna kom helt oväntat här över inlandet, så det kändes klart spännande.

Vid niotiden hördes plötsligt en ljungpipare på hög höjd och jag började ivrigt spana upp mot himlen, som nu började visa sig mellan molnen, och jag fick snart syn på en stor flock med ett 60-tal fåglar riktigt högt upp. Jag tänkte såklart först att det var ljungpipare men så fort jag lyfte kameran för att ta någon bild av dem såg jag att det var änder, så jag for upp till min riggade tubkikare och hann precis se att det var bläsänder och även några stjärtänder, innan de försvann ur sikte bakom träden. Så häftigt! Två helt nya tomtkryss och en nästan lika oväntad syn som förra årets kustlabbar. Och det kan jag tacka den lockande ljungpiparen för, hade jag inte hört den hade jag missat andflocken.

Mindre än en timme efter att änderna flugit förbi upptäckte jag en pilgrimsfalk som låg och kretsade över huset. Det är andra gången någonsin jag ser denna art från tomten så det var riktigt kul. På rovfågelfronten var det annars som väntat magert. Först efter lunch dök någon enstaka havsörn och ormvråk upp. Rejält förvånad blev jag när mesarna i trädgården pep till och jag tittade upp och förväntade mig att få se en sparvhök eller möjligen en lärkfalk och det istället kom ytterligare en pilgrimsfalk rakt över tomten. Wow vilken dag! Inte blev det sämre heller av att tre nötkräkor flög fram och tillbaka för att hamstra nötter.

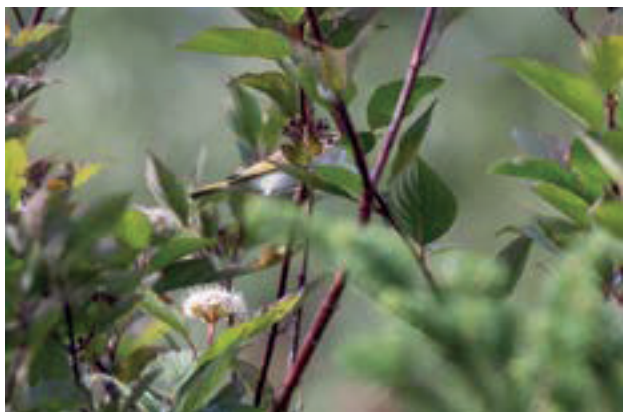
Eftersom det gällde att få in så många fågelarter som möjligt från tomten under dagen hade jag såväl ögon som öron fullt påkopplade hela tiden. Jag spanade regelbundet av hela himlen, även bakom mig, och jag höll noggrann koll på alla tättingar i trädgården för

att kunna bocka av lövsångare, gransångare med flera.

När klockan närmade sig halv fyra hoppade en sångare fram i en buske bakom den rad av buskar och träd jag hade rakt framför mig. Jag hann bara se att sångaren hade vit mage och jag tänkte direkt att det var en grönsångare. Vad kul! En ny art för dagen och extra skojigt såhär i september eftersom de flesta grönsångare har flyttat söderut vid det laget. Jag lyfte kameran och väntade på att grönsångaren skulle visa sig igen så jag kunde få några bilder på den. Men det var så mycket grenar i vägen så jag lyckades bara få med fågelns rumpa på bild. För att få bättre fotoläge på den gick jag runt och ställde mig så att jag hade den aktuella busken nästan helt fri. Jag befann mig då 5–7 meter från busken och först var fågeln på baksidan av den, så jag bara fick korta skymtar av den mellan grenar och blad, men så kom den över på min sida och jag kunde nu äntligen få bilder på hela fågeln och inte bara delar av den.

Eftersom jag var så övertygad om att det var en grönsångare hade jag inte brytt mig om att titta på den i handkikaren en enda gång utan jag följde den bara genom kameran. Trots att man ser betydligt sämre genom en kamerarasökare än genom en kikare lade jag märke till att fågeln verkade sakna gult på bröst och haka. Vad nu då? Jag tittade på de bilder jag just tagit av den och mycket riktigt, det fanns inte en gnutta gult på undersidan utan den var verkligen helt vit hela vägen från näbb till stjärt. Dessutom såg ovasidan inte heller rätt ut för grönsångare, den här var beige ovan och hade bara gula stråk på vingen. Jag

Vid första skymtarna av berg-/balkansångaren syntes bara den vita undersidan, vilken först förde tankarna till grönsångare.

Berg-/balkansångaren på jakt efter bladlöss i videokornell.

började genast ana vad jag hade framför mig, även om jag knappt vågade tro på det, så jag skyndade iväg för att hämta sambon som för tillfället höll på med garagestädning.

”Curre, får grönsångare sakna gult på bröstet?” ropade jag ner till källaren där sambon befann sig.

”Nej”, svarade han.

”I såna fall har vi nog en berg- eller balkansångare i trädgården”, fortsatte jag.

Curre släppte genast det han höll på med, hämtade sin kamera och följde med mig bort till platsen där jag sett sångaren. När vi kom fram hoppade den vitbukiga sångaren upp och satte sig helt öppet på en gren i solen, vilket gav utmärkt tillfälle att få fina bilder på den. Där blev den sittande några sekunder, innan den flög iväg till ett plommonträd i närheten där den gjorde en kort mellanlandning och sen fortsatte upp i en hög lönn.

”Lyssna om den säger nånting!” uppmanade Curre mig. Att det verkligen var en berg- eller balkansångare vi hade i trädgården stod nu helt klart, Curre har sett stora antal av båda dessa arter utomlands. Men han visste också hur extremt svårt det är att skilja dessa båda arter åt enbart på utseendet. Jag spetsade öronen febrilt, men tyvärr hördes inte ett enda litet lockläte från fågeln, som rörde sig allt högre upp i lönnen och slutligen försvann helt ur sikte. Vi stod kvar vid trädet och spanade för att se om den skulle flyga vidare och en del småfåglar lämnade trädet men vi kunde aldrig se att den lilla sångaren gjorde det, så förmodligen smet den iväg bortåt, ur sikte för oss.

Efter observationen satte vi oss och läste på i Lars Svenssons nya praktverk om tättingar för att se om det är möjligt att skilja berg- och balkansångare åt enbart på dräkten. Svaret blev att nej, det går dessvärre inte att med säkerhet skilja dessa båda arter åt visuellt på hösten. Däremot har de olika locklåten så hör man fågeln ska det inte vara några problem att avgöra vilken av arterna det är. Tio minuter fick jag med sångaren, mestadels på mycket nära håll, men inte en enda gång lockade den, så tyvärr kommer den inte gå att bestämma till art.

Jag är så van vid att jag inte brukar hitta några riktiga rariteter, så under observations-tillfället hann jag inte ens få hög puls, för jag hade svårt att ta till mig att jag skulle ha hittat något så ovanligt som en berg-/balkansångare. Men i takt med att händelsen började sjunka in blev jag allt mer upprymd och ivrig att gå in och ta fram de bilder jag fått på fågeln. Så det gick lite sådär med det fortsatta tomtskå-dandet, det blev bara ytterligare en art under dagen, en trädgårdssångare som jag hittade när jag kollade den där busken igen för att se om berg-/balkansångaren skulle ha återvänt. Jag satt ändå kvar i trädgården i två timmar till för att se om fågeln skulle komma tillbaka, men det gjorde den tyvärr inte.

Hur kom det sig då att denna ovanliga gäst från södra Europa dök upp just här i vår trädgård i norra Uppland? Det finns bara ett tidigare fynd av bergsångare i Uppland, en individ som höll till ute på Måssten, Singö några dagar i maj år 2000. Och balkansångare har inte setts i Uppland över huvud taget. Övriga

fynd av berg- och balkansångare i Sverige är främst från kustnära lokaler i de södra landskapen. Så att en berg-/balkansångare skulle dimpa ner här mitt i Uppland föreföll ytterst osannolikt. Eller kanske inte ändå?

Trakterna här kring Dannemora är kända för att vara riktigt bra för nattsångare och de fuktiga lövskogarna och buskmarkerna är såklart gynnsamma även för "dagsångare". Det är till exempel gott om lövsångare, gransångare, trädgårdssångare och svarthätta här. Dessutom har jag förvandlat trädgården till rena fågelparadiset. När vi flyttade hit var det en vanlig villaträdgård med gräsmatta, några fruktträd, bärbuskar och blomrabatter. Jag ville ha en mer lummig trädgård och ägnade de första åren åt att gräva bort alla tråkiga blommor och ersätta dem med spännande träd och buskar istället. Bland annat planterade jag den här videkornellen som berg-/balkansångaren nu dök upp i och jag är inte direkt förvånad att det var just den busken som lockade till sig den sällsynta gästen. För jag har nämligen noterat att just den busken drar till sig stora mängder av en svart, bevingad bladlus som

brukar vara talrik härkring varje sensommar och förhöst.

Jag hade för några år sen tänkt gräva upp videkornellen då jag ledsnat på den, men just tack vare att den drar till sig så mycket löss, och det i sin tur lockar till sig småfåglar, lät jag den stå kvar. Varje höst brukar det vara gott om födosökande mesar och sångare i den och jag har tänkt att om det någon gång skulle dyka upp en taigasångare här, då skulle det nog vara just i den busken. Så under Riksmästerskapet kastade jag ett öga på den där busken med jämna mellanrum för att se om någon ny art för dagen skulle dyka upp i den. Och det gjorde det. Det blev långt bättre än vad jag hade kunnat drömma om. Berg-/balkansångaren blev den 50:e arten för dagen och mitt 149:e tomtkryss och nästa år, då kommer jag garanterat sitta bänkad när Riksmästerskapet i tomtskådning går av stapeln igen. Kanske blir det en taigasångare i videkornellen då?

annika.rasten@bahnhof.se

Utsikten under tomtskådandet. Längst till höger i bild, bakom barrväxterna, dök den sällsynta berg-/balkansångaren upp.

